

Research Paper

Narrative Time and Place in the Novel "Alam without Maps" by Jabra Ebrahim Jabra and Abdur Rahman Munif and Explaining Its Geopolitical Dimensions

Aqeela Boughanimeh¹, Mohammad Javad Ghanemi^{*2}, Ibrahim Kaveri³

1. Ph.D. student, Department of Arabic Language and Literature, Abadan Branch, Islamic Azad University, Abadan, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Abadan Branch, Islamic Azad University, Abadan, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Abadan Branch, Islamic Azad University, Abadan, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 656-664

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: Narrative
time and space, Mapless
world, Jabra Ibrahim
Jabra, geopolitical
dimensions

Abstract

The contemporary Arabic novel has experienced different approaches based on social developments and the influence of Western novels. Fiction, especially with the emergence of new intellectual approaches, underwent fundamental changes in style and content. The Arabic novel in this period, in addition to reflecting the political, social and economic situation of the Arab nation, was able to include many structural techniques of modern story writing. Abdurrahman Munif is one of the contemporary Arab writers who played a significant role in the evolution of the novel. In his works, he tries to awaken people and express his political thoughts and opinions by emphasizing realism and with critical thinking. Jabra Ebrahim Jabra is a story writer, poet, translator, and contemporary critic of the Arab world, whose works also contain many political and social opinions. The hero of most of his stories is an intellectual who talks with other intellectuals or a university professor. is that he starts his conversations with intellectual issues and at the end returns to the general and current issues of the society.

Citation: Boughanimeh, A., Ghanemi, M.J., Kaveri, I. (2023). Narrative Time and Place in the Novel "Alam without Maps" by Jabra Ebrahim Jabra and Abdur Rahman Munif and Explaining Its Geopolitical Dimensions. *Geography (Regional Planning)*, 13(52), 656-664

DOI: 10.22034/jgeoq.2024.283856.3044

* **Corresponding Author:** Mohammad Javad Ghanemi, **Email:** javadghanemi46@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Most critics acknowledge the importance of narration in literary works, as "researchers and theorists have considered narration as the most fundamental principle of dramatic and fictional texts since the time of Aristotle." Michael Tolan believes: "Narrative is the retelling of things that are distant from us in terms of time and place. In the approach of narratology, what is of great importance is how and the method of the final payment of the story in the form of text. The component of time and place - as the format and container in which the story takes place - is among the issues that play an important role in the final payment in the form of the text, so that the formation of almost any narrative without time and place is unlikely. According to critics in the field of narratology, narration as a temporal technique is considered one of the most dependent literary genres on the element of time. In general, the time of narration moves invisibly between three time periods: past, present, and future, but in modern fiction literature, This sequence and order of time is less noticed, so that the author, by using complex types of time in which the linear course of the story is ignored and the past, present and future are mixed up, creates the works of passing time, which The occurrence of events is not equal to the time allotted to them in the text. On the other hand, if the novel is an imaginative prose text of a realistic narrative that often revolves around several characters, who are involved in an important incident, we know that it is not possible for these characters and incidents to occur in a vacuum, but they require space and place. so that the characters move in it and events take place in it. In the meantime, the novel "Alam without maps" [A world without a map], the joint work of two prominent Arab novelists, Jabra, Ibrahim Jabra and Abd al-Rahman al-Manif, is also among the outstanding works by processing and presenting events in the form of the narrator's memoirs (Aladdin Najib). in which the authors have broken the linear and natural course of time and created deep holes and gaps in the narrative of this work with hindsight and foresight. On the other hand, this story takes place in an imaginary city called "Amourieh" that the

authors have been able to present to the readers by giving effective details in describing the places. So that the reader forgets that the place is imaginary and thinks that he is in a real place. In the design of the place, the novelists turn to match the place with the features and characteristics of the character. In this article, an attempt has been made to discuss the importance of narrative time and place in the story and to analyze their types and their functions, which help to expand the plot of the story, as well as characterization, and ultimately to better understand the story.

Methodology

This research was done with a descriptive-analytical method, with an approach to the categories of narrative space and narrative time from the point of view of Gérard Genet (a French theorist). In this article, firstly, the analysis of the components of time, including order, continuity and frequency, and then the issue of place and its functions and the close relationship between these two elements have been discussed.

Results and Conclusion

The contemporary Arabic novel has experienced different approaches based on social developments and the influence of Western novels. Fiction, especially with the emergence of new intellectual approaches, underwent fundamental changes in style and content. The Arabic novel in this period, in addition to reflecting the political, social and economic situation of the Arab nation, was able to include many structural techniques of modern story writing. In 1982, an unusual phenomenon appeared in contemporary Arab fiction writing. This phenomenon is an outstanding novel called "world without maps". Its unusualness is due to the fact that two prominent Arab novelists, Jabra and Abd al-Rahman Munif, wrote it jointly and achieved a single feeling, imagination and prose in one literary work. This novel begins with the narrator's way of reminiscing, and to express the memories and the process of the events of the story and the past experiences of the characters, he uses the techniques of returning to the past and the flow of the mind, in such a way that sometimes it becomes difficult for the reader to understand the connection between the events. The story

takes place in an imaginary city called "Amouriyeh", the reader realizes through the story that this city can be any city (in the Arab world) that has been destroyed by money and its infrastructure and abilities have been destroyed. On the one hand, this story deals with the wide impact of the tragic events of Palestine and the Lebanese civil war on the status of Arab intellectuals in a fundamentalist and authoritarian society, and on the other hand, to show the closed circle in which Arab intellectuals are confused, their erotic relationships Image resolution. In the course of the events of the story, the mood and concern of the reader is constantly stimulated, and the appropriate language and prose used for the story keeps the excitement alive in the reader until the end.

The issue of time and place in this novel is the main purpose of the research, and according to the investigations carried out so far, these elements have not been investigated in the mentioned novel, the importance of place in the novel is not because it forms one of the artistic elements of the story. , or it is a vessel in which the events of the story flow and the

fictional characters move within its framework, but the main reason for this is that in some works, the place becomes a "space" where all the elements of the story Among other things, it includes events and characters and the relationships between them, and it expresses the views of the narrator and the attitudes of the hero of the story, and provides favorable conditions for the development and evolution of the technical structure of the story. However, the presence of this "non-redundant element" in the story is not possible without description, and the problem of describing the place, which is actually the creation of the space and environment in which the events of the story take place, and this description is mixed with the narrative. "If the narration forms the tool of time movement in a story, the description creates the tool of portraying the place and is formed through the connection of the narrative and the description of the space of the novel." As a result, it should be acknowledged that the place and the problem of description are closely related. It has a time component.

References

1. Al-Nabulsi, Shaker (1992), Mubahaj al-Huriya fi al-Rawaiya al-Arabiya, first edition, Al-Arabiya Foundation for Studies and Publications. [In Persian]
2. Ghaldman, Lucian (1987 AD), "Introduction to the Sociology of Al-Rawaiya", Translation: Mohammad Moatasam, Review: Mohammad Al-Bakri, Derasat Ayoun al-Makalat, No. 6-7, pp. 65-81. [In Persian]
3. Izanlou, Omid and Hassan Abdullahi (2013), "Realism in the stories of (school principal) Al Ahmad and (Zaqaq al-Madaq) Najib Mahfouz", Journal of Arabic Language and Literature, 7th issue, pp. 23-43. [In Persian]
4. Lucas, George Blanchard (1379), writer, criticism and culture, translator: Akbar Masoum Beigi, Tehran: Other. [In Persian]
5. Lukacs, Georg (1380), Theory of the Novel, translator: Hassan Mortazavi, Tehran: Qaseh. [In Persian]
6. Mahmoudi, Azam (1400), "Ideological Postmodernism from the Perspective of Sociological Criticism (Case Study: The Poem of Fadhiha Al-Th'alb by Ebrahim Nasrallah)", Journal of Arabic Language and Literature, Volume 13, Number 2, Serial (25), pp. 45-62. [In Persian]
7. Mina, Hanna (1997), Snow comes from the window; Second edition, Beirut: Dar al-Adab. [In Persian]
8. Nazimian, Reza and Samiyeh Latifi (2013), "Study of politics in Syrian novels based on the novel "Al-Talj Yaati Man Al-Dinza" by Hanna Mina", Lasan Al-Mobin Quarterly, fifth year, new period, thirteenth issue, pp. 110-96. [In Persian]
9. Parestesh, Shahram (2013), "George Lukács' Theory of the Novel", Social Science Monthly Book, No. 78, pp. 1-4. [In Persian]

فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)

دوره ۱۳، شماره ۵۲، پاییز ۱۴۰۲

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۷۸۳-۲۱۱۲
Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

مقاله پژوهشی

زمان و مکان روایی در رمان «عالمُ بلاخرائط» جبرا ابراهیم جبرا و عبدالرحمن منیف و تبیین ابعاد ژئوپلیتیک آن

عقیله بوغنیمه - دانشجوی دکتری تخصصی گروه زبان و ادبیات عربی، واحد آبادان، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران.

محمدجواد غانمی* - استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، واحد آبادان، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران.

ابراهیم کاوری - استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، واحد آبادان، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
شماره صفحات: ۶۴۴-۶۵۶ از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید	رمان معاصر عربی بر اساس تحولات اجتماعی و تأثیر پذیری از رمان نویسی غربی رویکردهای مختلفی را تجربه کرده است. ادبیات داستانی به ویژه با ظهور رویکردهای فکری جدید دچار تحولات بنیادین در سبک و محتوا شد. رمان عربی در این دوره، علاوه بر انعکاس وضعیت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ملت عرب توانست بس یاری از تکنیک‌های ساختاری داستان نویسی مدرن را نیز در خود بگنجاند. عبدالرحمن منیف از نویسندگان معاصر عرب است که در سیر تحول رمان نقشی چشمگیر داشته است. وی در آثار خود با تأکید بر واقع گرایی و با دید و فکری انتقادی، سعی در بیداری مردم و بیان افکار و آرای سیاسی خود دارد. جبرا ابراهیم جبرا داستان نویس، شاعر و مترجم و ناقد معاصر جهان عرب است که در آثار او نیز افکار و آراء سیاسی و اجتماعی فراوان به چشم می خورد، قهرمان اکثر داستان‌های او روشنفکری است که با روشنفکران دیگر گفتگو می کند و یا استاد دانشگاهی است که ابتدای گفتگو هایش را با مسائل روشنفکری آغاز می کند و در انتها به مسائل عمومی و جاری جامعه بر می گردد.

واژه‌های کلیدی:

زمان و مکان روایی، عالمُ بلاخرائط، جبرا ابراهیم جبرا، ابعاد ژئوپلیتیک.

استناد: بوغنیمه، عقیله؛ غانمی، محمدجواد؛ کاوری، ابراهیم (۱۴۰۲). زمان و مکان روایی در رمان «عالمُ بلاخرائط» جبرا ابراهیم جبرا

و عبدالرحمن منیف و تبیین ابعاد ژئوپلیتیک آن. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۳(۵۲). صص: ۶۴۴-۶۵۶

DOI: 10.22034/jgeoq.2024.283856.3044

* نویسنده مسئول: محمدجواد غانمی، پست الکترونیکی: javadghanemi46@gmail.com

مقدمه

رمان نوع ادبی برتر است که روایت پایه اساسی آن است که از دیر باز یکی از مهمترین و متداول ترین شاخه‌های هنر به شمار می‌آید و با ظهور هنرهای جدید، هنوز هم اهمیت و رونق فراوانی دارد زیرا داستان معاصر آینه‌ی تمام‌نمایی از آداب و رسوم جامعه می‌باشد؛ همچنین می‌توان نشانه‌هایی از نگرشها و بینشهای نویسندگان را یافت. (میر صادقی، ۱۳۸۰، ۲۴) اغلب منتقدان به اهمیت روایت در آثار ادبی اذعان دارند چنان که «پژوهشگران و نظریه پردازان از زمان ارسطو تاکنون، روایت را بنیادی ترین اصل متون نمایشی و داستانی دانسته‌اند» (وبستر، ۱۳۸۲، ۷۹). مایکل تولان معتقد است: «روایت، بازگویی اموری است که به لحاظ زمانی و مکانی از ما فاصله دارند. گوینده حاضر و ظاهراً به مخاطب و قصه نزدیک است اما رخدادها غایب و دورند» (۱۳۸۳، ۱۶). در رویکرد روایت شناسی، آنچه اهمیت شایانی دارد، چگونگی و شیوه پرداخت نهایی داستان در قالب متن است. مؤلفه زمان و مکان - به عنوان قالب و ظرفی که داستان در آن روی می‌دهد - از جمله مسائلی است که در پرداخت نهایی در قالب متن، نقش حائز اهمیتی ایفا می‌کند، به گونه‌ای که تقریباً شکل‌گیری هر روایتی بدون زمان و مکان غیر محتمل می‌باشد. (زکریا القاضی، ۲۰۰۹، ۱۰۶)

ابتدا به نقش زمان در روایت می‌پردازیم، به عقیده ناقدان حوزه روایت شناسی، روایت به عنوان فنی زمانمند، از وابسته ترین ژانرهای ادبی به عنصر زمان محسوب می‌شود و حتی فراتر از این، روایت عین زمان است (زکریا القاضی، ۲۰۰۹، ۱۰۴) به نقل از زاید، ۱۹۸۸، ۲۰) «رابطه زمان و داستان رابطه‌ی دوسویه است؛ زیرا همان گونه که داستان درون زمان شکل می‌گیرد، زمان نیز در درون داستان نمود پیدا می‌کند و در ساخت و ارائه روایت داستانی سهیم است» (الحاج علی، ۲۰۰۸، ۲۴) به طور کلی زمان روایت، به شکل نامرئی میان سه دوره زمانی گذشته، حال و آینده در حرکت است (مرتاض، ۱۹۹۸، ۲۰۲) اما در ادبیات داستانی مدرن، این توالی و نظم زمانی کمتر مورد توجه واقع می‌شود به طوری که نویسندگان با کاربرد گونه‌های پیچیده زمان که سیر خطی داستان در آن نادیده گرفته شده و گذشته، حال و آینده به هم می‌ریزد، به خلق آثار زمان پریشی می‌پردازد که زمان وقوع رخدادها با زمانی که در متن به آن‌ها اختصاص داده شده، برابری نمی‌کند.

عنصر مکان نیز یکی دیگر از عناصر بسیار مهم رمان می‌باشد. به طوری که اگر رمان را یک متن منثور تخیلی روایت گونه واقع‌گرا که غالباً پیرامون چند شخصیت دور می‌زند، که درگیر حادثه‌ای مهمی هستند، بدانیم (زیتونی، ۲۰۰۲، ۹۹) امکان ندارد که این شخصیت‌ها و حوادث در خلأ رخ دهند، بلکه نیازمند فضا و مکانی هستند تا شخصیت‌ها در آن به حرکت درآیند و حوادث در آن به وقوع بپیوندند. بر این اساس بسیار سخت است که تحلیل گر متن روایی مسأله مکان را نادیده انگارد، همان طور که برای یک نویسنده رمان نیز ناممکن است زمانی خارج از چهارچوب مکان بنویسد. (مرتاض، ۱۹۹۸، ۱۲۲)

در این میان، رمان «عالمُ بلا خرائط» [جهانی بدون نقشه] اثر مشترک دو رمان نویس برجسته عرب جبرا ابراهیم جبرا و عبدالرحمن المنیف، نیز به واسطه پردازش و ارائه رویدادها در قالب خاطرات راوی (علاء الدین نجیب)، از جمله آثاری برجسته است که نویسندگان در آن سیر خطی و طبیعی زمان را شکسته و با گذشته نگری و آینده نگری، حفره‌ها و شکاف‌های عمیقی در زمانمندی روایت این اثر ایجاد کرده‌اند. از طرفی این داستان در یک شهر خیالی به اسم «عموریه» اتفاق می‌افتد که نویسندگان به خوبی توانسته‌اند با بیان جزئیات مؤثر در توصیف مکان‌ها، آنها را به خوانندگان بنمایانند. به طوری که خواننده تخیل بودن مکان را به فراموشی سپرده و گمان می‌کند در مکان واقعی به سر می‌برد. رمان نویسان در طراحی مکان به مطابقت دادن مکان با ویژگی‌ها و خصوصیات‌های شخصیت روی می‌آورند.

در این رساله سعی بر آن شده تا اهمیت زمان و مکان روایی در داستان و تحلیل انواع آنها و کارکردهایش که به بسط و گسترش پی‌رنگ داستان و همچنین شخصیت پردازی و درنهایت درک و تفهیم بهتر داستان کمک می‌کند، پرداخته شود.

اهمیت و ضرورت تحقیق

رمان معاصر عربی بر اساس تحولات اجتماعی و تأثیر پذیری از رمان نویسی غربی رویکردهای مختلفی را تجربه کرده است. ادبیات داستانی به ویژه با ظهور رویکردهای فکری جدید دچار تحولات بنیادین در سبک و محتوا شد. رمان عربی در این دوره، علاوه بر انعکاس وضعیت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ملت عرب توانست بسیاری از تکنیک‌های ساختاری داستان نویسی مدرن را نیز در خود بگنجاند. (وادی، ۱۹۹۶م، ۷۸-۷۹)

عبدالرحمن منیف از نویسندگان معاصر عرب است که در سیر تحول رمان نقشی چشمگیر داشته است. وی در آثار خود با تأکید بر واقع گرایی و با دید و فکری انتقادی، سعی در بیداری مردم و بیان افکار و آرای سیاسی خود دارد. او از نویسندگانی است که رمانهایش تحولات جامعه عربی، حکومتها و خورد آنها با مردم و ساختارهای حکومتی را به چالش می کشد؛ (النابلسی، ۱۹۹۱م، ۲۴)

جبرا ابراهیم جبرا داستان نویس، شاعر و مترجم و ناقد معاصر جهان عرب است که در آثار او نیز افکار و آراء سیاسی و اجتماعی فراوان به چشم می خورد. قهرمان اکثر داستان‌های او روشنفکری است که با روشنفکران دیگر گفتگو می کند و یا استاد دانشگاهی است که ابتدای گفتگو هایش را با مسائل روشنفکری آغاز می کند و در انتها به مسائل عمومی و جاری جامعه بر می گردد.

در سال ۱۹۸۲ پدیده‌ای نامتعارف در داستان نویسی معاصر عرب ظهور کرد. این پدیده رمانی است برجسته به نام «عالم بلا خراط». نامتعارف بودن آن به خاطر این است که دو رمان نویس برجسته عرب یعنی جبرا و عبدالرحمن منیف آن را مشترکاً نوشته اند و در یک اثر ادبی به احساس، تخیل و نثر واحد رسیده اند. این رمان با شیوه خاطره گویی راوی آغاز می شود و برای بیان خاطره ها و روند حوادث داستان و تجربیات گذشته شخصیت ها از شگردهای بازگشت به گذشته (flash back) و جریان سیال ذهن بهره می گیرد، به طرزى که گاه برای خواننده درک ارتباط حوادث، دشوار می شود. داستان در یک شهر خیالی به اسم «عموریّه» اتفاق می افتد خواننده از خلال داستان متوجه می شود که این شهر، می تواند هر شهری (در جهان عرب) باشد که با پول بر باد آورده زیر ساختها و تواناییهایش از بین رفته است. راوی داستان علاءالدین نجیب یک داستان نویس و استاد دانشگاه در تاریخ و هنر است که در آغاز چهل سالگی با عشقی شدید به نجوی العامری همسر دوستش «خلدون» دست به گریبان است. او همراه دوستش صادق در دانشگاه منچستر تحصیل کرده است. در گذشته فعالیت سیاسی می کرده، اما اکنون بیشتر با پرسشهای اساسی درباره سیاست و جهان دست به گریبان است و گاه می اندیشد که پاسخی برای پرسشهایش در این منطقه جغرافیایی وجود ندارد. او هم مانند بیشتر روشنفکران عرب با حوادث تراژیک سیاسی دچار پریشانی احوال شده است. حوادثی مثل جنگ ۱۹۶۷ که از آن با عنوان «زلزله» یاد می کند. این حادثه چنان ضربه‌ای به او وارد کرده که بین واقعیت و ذهنیت آرمانخواهش معلق مانده است. این رمان در طرح و تم بسیار غنی است و با شجاعت، داستان نویسان بین گذشته و آینده حرکت می کنند بدون اینکه ذره‌ای وقت خود و خواننده را تلف کنند.

این داستان از یک سو به تأثیر گسترده واقعه غم انگیز فلسطین و جنگ داخلی لبنان بر وضعیت روشنفکران عرب در جامعه‌ای بنیادگرا و استبدادی می پردازد و از سوی دیگر برای نشان دادن دایره بسته‌ای که روشنفکران عرب در آن سردرگم هستند روابط شهوانی آنها را به وضوح تصویر می کند. در روند حوادث داستان، هوا و ولا و دل نگرانی خواننده دائماً تحریک می شود و زبان و نثر متناسبی که برای داستان به کار گرفته شده تا انتها هیجان را در خواننده زنده نگه می دارد.

عنوان رمان یعنی [جهانی بدون نقشه] اشاره دارد به فقدان بصیرتی روشن نسبت به آینده برای جهان عرب. آرزو و اشتیاقی که روشنفکران هم نسل جبرا و منیف برای تغییر واقعیت موجود دارند و بر فرصت‌های از دست رفته تأسف می خورند و این تأسف را در چهره قهرمان داستان یعنی علاء الدین و یارانش دیده می شود.

محمد مصطفی بدوی (متولد ۱۹۲۰) ناقد برجسته عرب معتقد است: این داستان تمامی ویژگی‌های هنری دو داستان نویس بزرگ جهان عرب را در بردارد. (بهرام پروین گنابادی، جبرا ابراهیم جبرا، بی تا، ۲۴۲)

مسئله زمان و مکان در این رمان هدف اصلی تحقیق می باشد و با توجه به بررسی‌های انجام شده تاکنون این عناصر در رمان مذکور مورد بررسی قرار نگرفته است، اهمیت مکان در رمان بدان سبب نیست که آن یکی از عناصر هنری داستان را تشکیل می دهد، یا ظرفی است که حوادث داستان در آن جریان می یابد و شخصیت‌های داستانی در چهارچوب آن به حرکت در می آیند، بلکه علت اصلی این عامل ناشی از این است که در برخی آثار مکان به «فضایی» تبدیل می شود که تمامی عناصر داستان از جمله حوادث و شخصیت ها و روابط بین آنها را در بر می گیرد و بیانگر دیدگاه‌های راوی و نگرش‌های قهرمان داستان می باشد و شرایط مساعد برای پیشرفت و تحول ساختار فنی داستان را فراهم می نماید. (زیاد محبک، ۲۰۰۵، www.diwanal-arab.com) با این وجود حضور این «عنصر غیر زائد» در داستان بدون توصیف امکان پذیر نمی باشد و مسئله توصیف مکان که در واقع آفرینش فضا و محیطی است که حوادث داستان در آن به حرکت در می آید و این توصیف با روایت درآمیخته است. «اگر روایت ابزار حرکت زمانی در یک حکایت را شکل می دهد، توصیف ابزار به تصویر کشیدن مکان را به وجود می آورد و از طریق پیوند روایت و توصیف فضای رمان شکل می گیرد» (لحمدانی، ۱۹۹۱، ۸۰) در نتیجه باید اذعان داشت، مکان و مسئله توصیف ارتباط تنگاتنگی با مؤلفه ی زمان دارد که در این رساله ابتدا به تحلیل مؤلفه‌های زمان از جمله نظم و تداوم و بسامد و سپس به مسئله مکان و کارکردهای آن و ارتباط تنگاتنگ این دو عنصر پرداخته شده است.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌هایی درباره آثار منیف و جبرا به فارسی و عربی صورت گرفته است که عمدتاً به بررسی و تحلیل کلی آنها پرداخته اند و تحقیقاتی در زمینه ی ترجمه و معرفی آثار این نویسندگان صورت گرفته است و تا کنون پژوهشگران، رمان ها و داستان‌هایی را از منظر زمان روایی و با تکیه بر نظریه ژرار ژنت، مورد پژوهش قرار داده اند که به مواردی از آن اشاره می شود.

درباره عنصر زمان در داستان‌های عربی:

۱- میرزایی و مرادی (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان «شگردهای روایت زمان در ادبیات پایداری فلسطین» به بررسی مؤلفه‌های مختلف زمان روایی همچون پس‌نگری، آینده نگری و آرایش‌های زمانی در دو رمان "رجال فی الشمس"، "ما تبقی لکم" پرداخته اند.

۲- رسولی و همکاران (۱۳۹۲)، پس از بررسی زمان روایی در مقاله «تحلیل زمان روایی رمان النهایات عبدالرحمن منیف بر اساس دیدگاه زمانی ژرار ژنت» به این نتیجه رسیده اند که فراز و فرود سیر زمانی رمان النهایات در تناسب با هدف نویسنده و رویدادهای رمان است.

۳- گودرزی لمراسکس و باباپور روشن (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای با عنوان «رابطه زمان و تم در روایت سرزمین غمزده پرتقال» با تکیه بر روش تحلیل محتوا، رابطه زمان و تم داستان مذکور را بررسی نموده اند.

پیرامون عنصر زمان در رمان داستان‌های فارسی:

۴- غلامحسین زاده و همکاران (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی عنصر زمان در روایت با تأکید بر حکایت اعرابی و درویش در مثنوی» با بررسی نظریه ژنت و تأکید بر مبحث تداوم، زمان پریشی‌ها را عمده ترین عوامل در به هم خوردن نظم و توالی زمانی در روایت می دانند.

۵- طاهری و پیغمبر زاده (۱۳۸۸) در مقاله «نقد روایت شناسانه مجموعه ساعت پنج برای مردن دیر است بر اساس نظریه ژنت» به تحلیل ساختار دو زمان روایی و خطی در داستان‌های کوتاه امیر حسن چهلتن می پردازد.

۶- درودگریان و همکاران «تحلیل زمان روایی از دیدگاه روایت شناسی بر اساس نظریه زمان در داستان بی وتن اثر رضا امیر خانی» مبحث زمان پریشی یا پرش زمانی را در داستان «بی وتن» که از نوع پیشگویانه است مورد بررسی قرار می دهند.

۷- اردلانی «عامل زمان در رمان سووشون» لایه‌های زمانی مختلف، در بطن روایت از جمله (نظم، تداوم و بسامد) مورد بررسی قرار گرفته است.

۸- دزفولیان و مولودی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «روایت شناسی یک داستان کوتاه از هوشنگ گلشیری» بطور کامل و تطبیق داستان کوتاه «معصوم دوم اثر گلشیری» با نظریه ژنت می پردازد.

مؤلفه مکان در آثار عربی و فارسی:

۹- مریم اکبری صالح آبادی- در پایان نامه المكان فی الروایة العربیة - أعمال الطیب صالح نموذجاً: مکان در رمان‌های عربی - بررسی پژوهانه آثار طیب صالح .

۱۰- محمدی و پروینی و میرزایی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «تقابل مکان و کارکردهای معنایی آن در رمان «موسم الهجرة إلى الشمال» که به مسأله تقابل مکان ها برای تفهیم مفهوم تقابل دنیای شرق و غرب که این رمان بر اساس آن شکل گرفته است، مورد بررسی قرار گرفته است و ...

اما تاکنون در زمینه زمان و مکان روایی در رمان «عالم بلا خرائط» هیچ تحقیقی صورت پذیرفته است.

جنبه جدید بودن و نوآوری در تحقیق

هیچ تحقیقی در مورد این رمان مشترک جبرا ابراهیم جبرا و عبدالرحمن منیف با نام «عالم بلا خرائط» و مخصوصاً عنصر زمان و مکان آن صورت نگرفته است، از این رو جستار پیش رو، پژوهشی جدید در موضوع مربوطه تلقی می گردد.

اهداف مشخص تحقیق (شامل اهداف آرمانی، کلی، اهداف ویژه و کاربردی):

۱. بررسی و مطالعه رمان «عالم بلا خرائط» اثر مشترک جبرا ابراهیم جبرا و عبدالرحمن المنیف که حدوداً ۳۸۰ صفحه می باشد.

۲. تحلیل سه مؤلفه ی زمان (نظم، تداوم و بسامد) در رمان «عالم بلا خرائط» بر اساس نظریه زمان روایی ژرار ژنت و بیان نمونه‌های موجود در رمان مذکور.

۳. تحلیل مؤلفه ی مکان و کارکردهای معنایی و چگونگی توصیف آن و ارتباطش با شخصیت‌های داستانی را در این رمان.

تعریف واژه‌ها و اصطلاحات فنی و تخصصی (به صورت مفهومی و عملیاتی):

- ۱- در مقوله زمان روایی از اصطلاحاتی چون (flash back) فلاش بک: رجوع به گذشته، (flash forward) فلاش فوروارد: رجوع به آینده بهره گیری شده است.
- ۲- ترتیب یا نظم (order): به رابطه میان توالی وقوع رویدادها در داستان و ترتیب بازگویی آنها در متن، اشاره می نماید. نظم و توالی زمان مستقیم، خود نوعی از ترتیب است. ژنت هر گونه انحراف از توالی زمان مستقیم و انحراف در ترتیب ارائه رویدادهای متن را نسبت به ترتیب وقوعشان در داستان، «ناپهنگامی» می خواند.
- ۳- تداوم یا استمرار (duration): دوّمین مقوله از زمان روایت، تداوم است، که گستره ی زمانی روی دادن واقعی حوادث را نسبت به حجم متن اختصاص یافته به ارائه همان رویداد می سنجد. ژنت خود، تداوم را سرعت می نامد.
- ۴- تکرار یا بسامد (frequency): سوّمین مقوله بزرگ ژنت در بحث زمان، تکرار در نقل روایت است که ارتباط میان تعداد دفعات رخداد در داستان و تعداد دفعات بازنمایی آن در روایت را مورد توجه قرار می دهد.

روش شناسی تحقیق

این پژوهش با شیوه توصیفی - تحلیلی انجام گرفته، با رویکرد به مقوله مکان روایی، و زمان روایی از دیدگاه ژرار ژنت (نظریه پرداز فرانسوی)

منابع

۱. ایزانلو، امید وحسن عبداللهی (۱۳۹۲ش)، «واقع گرایدر داستان‌های (مدیر مدرسه) آل احمد و (زقاق المدق) نجیب محفوظ»، مجله زبان و ادبیات عربی، شماره هفتم، صص ۲۳-۴۳.
۲. پرستش، شهرام (۱۳۸۳ش)، «نظریه رمان جورج لوکاچ»، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۷۸، صص ۱-۴.
۳. غلدمن، لوسیان (۱۹۸۷م)، «مدخل إلى قضايا علم اجتماع الرواية»، تعریب: محمد معتصم، المراجعة: محمد البکری، دراسات عیون المقالات، شماره ۶-۷، صص ۶۵-۸۱.
۴. لوکاچ، گئورگ (۱۳۸۰ش)، نظریه رمان، مترجم: حسن مرتضوی، تهران: قصه.
۵. لوکاس، جورج بلانچار (۱۳۷۹ش)، نویسنده، نقد و فرهنگ، مترجم: اکبر معصوم بیگی، تهران: دیگر.
۶. محمودی، اعظم (۱۴۰۰ش)، «پست مدرنیسم ایدئولوژیک از منظر نقد جامعه شناختی (بررسی موردی: قصیده فضیحه الثعلب اثر ابراهیم نصرالله)»، مجله زبان و ادبیات عربی، دوره سیزدهم، شماره ۲، پیاپی (۲۵)، صص ۴۵-۶۲.
۷. مینه، حنا (۱۹۹۷م)، الثلج يأتي من النافذة: چاپ دوم، بیروت: دار الآداب.
۸. النابلسی، شاکر (۱۹۹۲م)، مباحث الحرية فی الرواية العربية، چاپ اول، المؤسسة العربية للدراسات والنشر.
۹. ناظمیان، رضا و سمیه لطیفی (۱۳۹۲ش)، «واکاوی سیاست در رمان‌های سوریه با تکیه بر رمان «الثلج يأتي من النافذة» اثر حنا مینه»، فصلنامه لسان المبین، سال پنجم، دوره جدید، شماره سیزدهم، صص ۹۶-۱۱۰.

